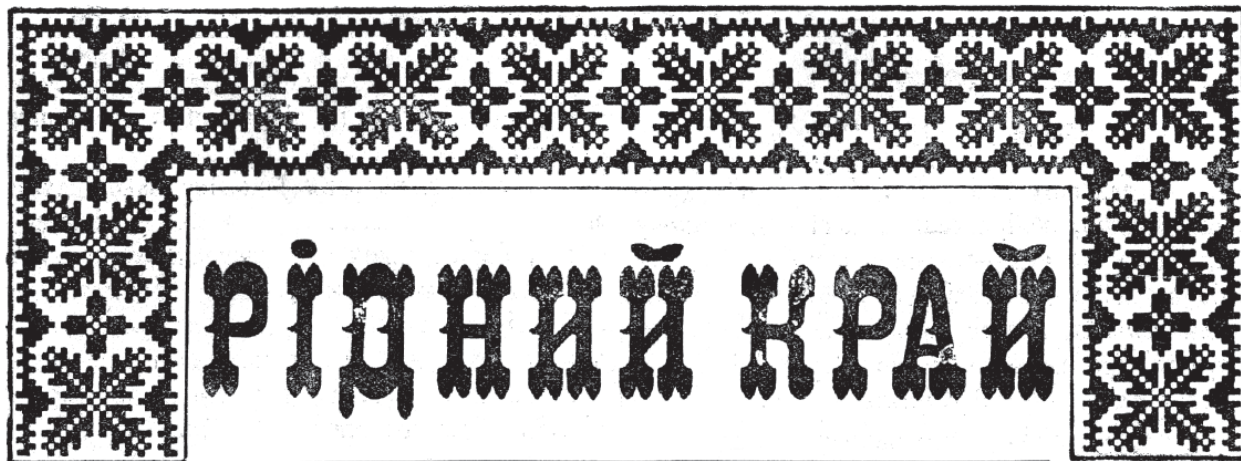

У «Рідному краї» про «Рідний Край»

Українська часопись, виходить у Києві.

Число 36. (Вийшло 17 Лютого 1910 р.).

(До roczniku 1909-го).

Ніна Степаненко

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ “ЯКО ЧОЛОВІК І ПОЕТ” У ВІЗІЇ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

(за сторінками часопису “Рідний Край”)

У тижневику “Рідний Край” публікувалася перекладна проза, поезія і драматургія. Час від часу з’являлися на його шпальтах і наукові розвідки, присвячені мистецькій діяльності зарубіжних письменників. Це, зокрема, праці Тадеуша Міхальського “Сучасна поезія польська на Україні” [1909. – Число 31. – С. 11–13] і Олени Пчілки “Ю. Словацький” [1910. – Число 36. – С. 4–8]. Пропонована стаття присвячена аналізу останнього дослідження, авторка якого виконувала ще й обов’язки “редакторки-видавниці” часопису¹.

Ольга Косач була не лише письменником, громадським і культурним діячем, публіцистом, етнографом, а й талановитим літературознавцем та перекладачем. Вона підготувала ґрунтовні роботи про творчий доробок Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Євгена Гребінки, Бориса Грінченка. Цей солідний

список доповнює наукова розвідка “Ю. Словацький”, яку супроводжують переклади віршів “В пам’яткову книжку Зосі”, “Там коли будеш...”, “Стокротки”, “Розстання”, “Пісня при заході сонця на морі” та третьої сцени з першої дії трагедії “Ліля Венета”.

¹ Див.: “РІДНИЙ КРАЙ”
5-й рік видання.

Виходить в Києві, 4 рази на місяць (48 чисел на рік),
з ілюстраціями,
під редакцією О. Пчілки (О. Косач).

Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Україні й в інших сторонах, оповідання, п’єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки. ІЛЮСТРАЦІЇ: типи, портрети, краєвиди, будинки, узори.

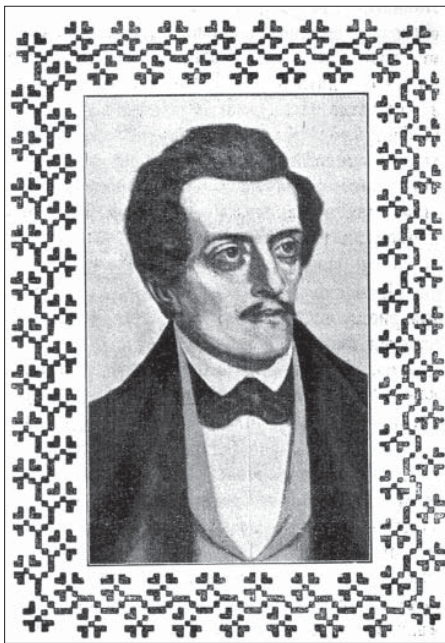
Ціна “РІДНОГО КРАЮ”, з пересилкою, на рік 4 р.,
на півроку 2 р., на 3 місяці 1 р.;
Рідний Край з ілюстрованим місячним додатком”
[1910. – Число 36. – С. 16].

Стаття, про яку йдеться, має кілька сюжетних ліній: Юліуш Словацький і польська культура; зв'язок його з Україною; особисте життя польського поета і драматурга; місце його творчості в літературному процесі. Усі вони виписані рельєфно, взаємопов'язані між собою, створюють завершений літературний портрет великого митця епохи Романтизму другої половини ХІХ століття. Олена Пчілка розпочинає свій аналіз з опису гучного святкування поляками сторічного ювілею Словацького (1809–1849). Відзначалася ця подія не лише у Варшаві чи Гданську, а скрізь, “де тільки єсть значне згромадження поляків”. Про “славутнього поета” нащадки не забули, наголошує Пчілка, але й не віддали йому належної слави. “Багато правди єсть в тих словах, – зауважує вона, – що «слова Міцкевича, привабивши очі всіх його земляків залишили в більшому затінку – Словацького, ніж би то було повинно бути»”. Молодші покоління, на жаль, не відкрили для себе його, розгортаємо далі думку Ольги Петрівни, але цю помилку на початку ХХ століття вони намагалися виправити, причому робили це і просто шанувальники поетичного слова, і його творці: “...тепер думка польських поетів знов звернулася до величного зразка, бажаючи йому наслідувати, – і саме час освіжити, надати більшого змісту й чуття без краю убогій і на зміст, і на почування – сучасній поезії, що сама себе прозвала “поезією упадку”, декадентством, однак, запанувала всюди, отже, і в польській літературі”.

Велику увагу Пчілка приділяє зв'язкам Юліуша Словацького з Україною. А вони тісні й тривалі. Письменник народився в невеликому волинському містечку Кременці, “там же провів і перший свій дитячий вік; перебув там який час уже і в віку юнацькому”. Цей край по-особливному дорогий і Олені Пчілці, адже сюди вона влітку 1868 року приїхала до місця служби чоловіка. У містечку Звягель (нині Новоград-Волинський) у Косачів народилася донька Леся – Леся Українка, тут Ольга Петрівна записувала фольклор, збирала зразки народних вишивок. Вона опоетизовує малу

батьківщину Словацького, висловлює своє захоплення нею: “Годиться спогадати й про розкішну, надто поетичну околицю кременецьку. Се один з найкращих кутків волинських. Високі гори, вкриті лісами, зеленими левадами; “срібна” Іква, що вьється під тими горами, дзвінки джерела з гір, білі українські хатки, розкидані по взгір'ях, в долині город, з тими стародавніми будинками, костелами й

церквами, – все те дає надзвичайно гарний краєвид. А велична окром гора з руїнами історичного замку може надавати особливий “романтичний” настрій (про це й говорить сам Ю. Словацький)”. Той шматок української землі, пише вона, “такий поетичний, такий багатий на історичні пам'ятки”. З любов'ю переповідає Пчілка величну історію Кременця, за її оцінкою, тепер глухого повітового міста, а колись значного просвітнього осередку на Волині. Воно “цілі століття переховувало у собі давнішу освітню спадщину” і “в початку 19-го віку... мало славутню школу, що повстала з давнішого латинсько-

Ю. Словацький. Портрет із “Рідного Краю” (1910, № 36, с. 4)

польського колегізму”. З цим освітнім закладом пов'язана доля Словацького: у ньому працював професором батько майбутнього поета. Авторка статті наголошує, що містечко Кременець і на початку ХХ століття не є “порожнім» повітовим закамарком, воно нагадує, що тут колись вирували події, що “жило колись-то значним історичним життям”. Не обійшлася дослідниця й без патетики: “Хто раз бачив сей гарний куток, не забуде його ніколи!” Вона знаходить підтвердження своїх розмірковувань у Юліуша Словацького, передусім в автобіографічних свідченнях, де заявлено, що Кременець знав величні набожні процеси, що в його костелах здійснювалися вражаючі одправи під час великих свят, особливо на Великдень.

Пчілка прагне збагнути, наскільки відзначилося в писанні самобутнього польського поета те, що він уродився в Україні, воліє зрозуміти, чому не сталося того, що думка при спогадах на чужині про вітчизну не зверталася “до того рідного краю, до волинської України”. Пояснення цього, на її погляд,

просто: по-перше, майбутній письменник виховувався в чисто польській сім'ї, “під надихом виключно польської культури”; по-друге, він здобув освіту у віленській гімназії й віленському університеті, що також не могло не позначитися на духовному становленні; по-третє, дало про себе знати закордоння. У 31 рік Юліуш залишив “Варшаву, та й взагалі... Росію” і вже ніколи не повертався в рідні краї. Прикро, звичайно, що Словацький не перейнявся українською ідеєю, що в його доробкові годі шукати “якогось особливого «українізму»”.

Олена Пчілка робить акцент на цьому й водночас віднаходить мотиви любові до рідного волинського краю в багатьох творах. “...се, – твердить вона, – органічна любов до рідного краю, яко до свого “родовища”, се та любов, що живе в кожній чулій душі і особливо зростає в ній – на чужині, коли людині починає здаватись, що там, у рідній стороні, і зорі сяють ясніше, і квітки пахнуть більше!..” Висловлені міркування стосуються передусім найпершого поетичного твору Словацького “Дума українська” – віршової оповіді про смерть молодого козака у хвилях Дніпра після взяття в полон його коханої дівчини Ганни. У “Думі українській” “перша струна поетова обізвалась на тему – українську”. Його перу належать й інші твори українського змісту, приміром, “Мазепа”, “Змія”. Пчілка припускає, що про гетьмана Івана Мазепу Словацький заговорив під впливом Байронового твору, однак зовсім під іншим кутом зору: його “Мазепа” “цілком одмінний по змісту від Байронового твору”. Українські мотиви очевидні й самотні в поемі з давнього українського життя “Змії”: там є Дніпро, козаки, описується похід на “чайках” до турецької землі. Словацький не кинув анінайменшої підозри на українських козаків, вони “встають в думці поетовій – яко героїчне лицарство... будять своїм завзяттям навіть симпатію авторову, а не лихе почуття його”.

Пчілка в цікавих деталях представила життєвий шлях Словацького, вона різнобічно характеризує підвалини формування його письменницького таланту. Любов до слова в хлопця від батька, професора, до всього ще й поета та драматурга. Особливий уплив на виховання Юліуша мала мати, яка походила з сім'ї панів Янушевських, освічена жінка, “зналася добре на давнішній і тодішній літературі західно-європейській і польській”. Доки жив батько (його хлопчик утратив у 6 років), у родині “високо стояло заняття літератури”.

Вітчизняного Словацького також був професором. На творчості письменника позначилася 8-літня еміграція (“Париж – Швейцарія – Італія – Арабія – Єрусалим”).

Пчілка, прагнучи зрозуміти художній світ митця, “заглядає” в його особисте життя. А воно “проходило за границею не можна сказати, щоб гірко, але не можна сказати, щоб і щасливо... Траплялися такі серця, що й дуже його любили, кохав і він, але доля не судила йому милого подружнього життя ні з ким – він увесь вік прожив самотнім. Його перша кохана була панна Снядецька, полька, що жила в Вільні, як ще й Словацький був там, в університеті. Погравшись в кохання з гарним, молодим поетом, панна залишила його, закохавшись в сина віленського губернатора Корсакова. Зустрівав потім Словацький за-границею ще й інших своїх землячок і з деякими з них, наприклад, з Марією Водзінською, заходила (в Швейцарії) ніби сердечна приязнь; з однією великою багачкою Анелею Мощинською (у Флоренції) ніби йшлося до того, що мала-б вона стати вже нареченою Словацького, але власне те окло багатства, “дому егоїзму, дому сповненого холодним повітрям золота” одвернуло Словацького – і він виїхав собі з Флоренції далі...

Як шалена буря перелетіло потім над душею Словацького й недовге кохання з панною Бобровою...

Гарний на вроду, принадний поет, – що “вмів так подобатись, коли хтів”, – чарував Словацький не тільки землячок: його кохали й чужинки. Швейцарка, панна Еглантіна Пате, дочка господині того пенсіону, де жив скільки літ Словацький (біля Женеви), закохалась була в його шалено, але... в серці Словацького не знайшлося до неї теплішого почуття, ніж приязнь, і – Словацький виїхав до Італії, а панна-господиня, втративши його, пішла за “порядного” швейцарця”. Мав митець одну вірну “кохану”, що любила його і без якої він жити не міг, – Муза. З нею він не розлучався все своє коротке земне життя.

Нарешті, власне літературознавчий аналіз набутку поета. Пчілка відносить його до найталановитіших майстрів слова, яких знала Польща. Вона порівнює Словацького з Адамом Міцкевичем і поділяє точку зору тих дослідників, які вважають, що вони обидва належали одній школі, але “Муза Міцкевича все-ж таки злетіла вище. Такого блискучого помаху крил, думки й чуття, як бачимо вже і в ранньому творі Міцкевича “Ода молоді”, – Муза Словацького не знала”. Наголосимо й

на тому, що життєві стежки цих двох великих письменників перетиналися: Словацький свої юнацькі спроби-вірші посилав “славному земляку поетові”, але підтримки не знайшов – Міцкевич “не звернув на нього уваги. Пізніше, там же в Парижі, обидва виходці-поети неначе навіть досадливо розійшлися, з ворожим настроєм один проти одного”. Серед талановитих людей таке, на жаль, трапляється нерідко.

Пчілка переконливо доводить, що Словацький належить до романтиків, яким він був у перших своїх поемах і в пізніших драматичних творах. Його романтизм європейський, суголосний, опертий на традиції Гюго, Байрона, підживлений досвідом Міцкевича. Щодо форми творів, то вони, образно говорить Олена Петрівна, “збудовані... буйною, розкішною фантазією, розцвічені барвистим словом; добре викована мова, витончена до високої міри на зразках західно-європейських майстрів слова, надає творам Словацького особливої принади”. Своїм ідейним спрямуванням цей митець улився до когорти патріотів-демократів. “Патріотичний зярис, – процитуємо ще одну розлогу думку Ольги Петрівни, – мають всі більші твори Словацького; при тім у де-яких з них, як у трагедії Лілля Венета, або в “Беньовському” затята проповідь патріотизму доходить до героїчного одушевлення. Так було, доки поетом не запанував мистицизм”. Постає Юліша Словацького Пчілка протиставляє постаті Красінського: перший був досить послідовним у своїх поглядах, тверезо дивився на життя, бачив його сильні й слабкі сторони, тоді як другий заперечував демократизм, закликав до спокою, не будив приспаного народу, а навпаки, присипляв. “...супротив таких “Псалмів” Красінського повстав Ю. Словацький, написавши відповідь Красінському в обороні народу; про шляхту-ж польську сміливо висловився, що вона стратила свою гідність і стала нікчемною”. І цьому також вчить славного польського поета-романтика.

Подаємо окремі вміщені в “Рідному краї” переклади з творів Ю. Словацького, які зробила Олена Пчілка:

В пам'яткову книжку Зосі

*На що моїх віршів, дівчино, бажаєш?
Адже ти у нашу отчизну рушаєш!
Там вірші почувеш від кожної квітки,
Там пісню почувеш від кожної зірки!
Іх слухай, як сяють, як в повному цвіті, –
Вони-ж бо поети найкращії в світі!*

*Ті зорі блакитні, ті квітоньки милі
Хороші поеми складуть тобі цілі.
І я лиш те саме здолав би сказати,
Бо в їх навчився і я промовляти:
– Де котяться Ікви сріблястії хвилі, –
Там жив я, в ті роки дитячії, милі!..*

*Далеко тепер я по світі блукаю,
І де мене доленька спинить, – не знаю;
Гляди-ж, привези мені зорь тих сіяння,
Гляди-ж, привези моїх квітів дихання!
Бо вже одживитися знов мені треба...
Вернися-ж, дівчино, – мов з самого неба!*

Париж, 1844 р.

Стокротки

*Мило пелюстки у квітів зривати,
Любо кохані мовлять перекази,
Мило було і прилюдях сказати,
Що ми кохаємось, мовить сто-рази.*

*Мило під липовим стати намітом,
Квітоньки держучи так набоженно,
Мовить на-взаєм – обриваним цвітом:
“Любить”... і милая любить
“страшенно”...*

*Часом сварилися любо, мов діти
(А помириться все хтось заважає!);
Ти пам'ятаєш, як білії квіти –
Той мовив “ні”, а той мовив – “кохає”...*

*Ось же тепер, без надії, самотний,
В скелях блукаючи, – смутним
та лишнім, –
Вглядів стокротку я, духом турботний, –
Мов-би сестриця була тим колишнім...*

*Рвав я пелюсточки, – думка гадала...
Зберега в озері білий цвіт гинув...
Знаєш, – в останнє, що квітка сказала?
Любиш, кохана, мене “до загинув”!..*

Швейцарія, 1835 р.